

TROELS ENGBERG-PEDERSEN

**John and Philosophy:
A New Reading of the
Fourth Gospel. Oxford:
Oxford University Press
2017. ix+417 s.**

Kööpenhaminan yliopiston Uuden testamentin emeritusprofessori Troels Engberg-Pedersen on tutkimuksissaan käsitellyt stoalaisen filosofian vaikutusta varhaisten kristittyjen, erityisesti Paavalin, ajatuksiin. Uudessa kirjassaan hän ilmaisee näkökulmansa aikaisempaa varovaisemmin: Johanneksen evankeliumin kirjoittaja ei ollut itse perehtynyt stoalaiseen filosofiaan, mutta evankeliumin lukeminen stoalaisten "linssien" läpi auttaa ymmärtämään sen ajatusmaailmaa aikaisempaa paremmin.

Johanneksen evankeliumin kirjoittaja oli filosofinen "ajattelija ja kirjoittaja", ja "narratiivifilosofisen" luennan avulla kertomuksen alta paljastuu yhtenäinen teoria Jeesuksesta, Jumalasta ja heidän suhteestaan maailmaan. Engberg-Pedersenin mukaan kirjoittaja kiinnittää huomiota ja vastaa "filosofisiin kysymyksiin" evankeliumin eri osissa. Kyse ei ole antiikin filosofikoulukuntien keskeisistä teemoista, vaan melkoisen väljästi kaikista sellaisista aiheista, joiden osalta Johanneksen evankeliumissa pyritään "syvälliseen ymmärrykseen" (s. 264). Useimmiten nämä kysymykset liittyvät uskomiseen, ymmärtämiseen ja ennen kaikkea ymmärryksen puutteeseen.

Kirjan keskeinen teema on *logoksen* ja hengen (*pneuma*) suhde Johanneksen evankeliumissa. Engberg-Pedersenin mukaan ennen aikojen alkua Jumalan luona ollut *logos* ei katoa Johanneksen evankeliumin kertomuksesta prologin (1:1–18) jälkeen, vaan tulee esiin evankeliumin Jeesuksen opetuksessa sen jälkeen, kun henki laskeutuu hänen ylleen (1:32–34). Stoalaisessa ajattelussa *logos* ja henki kuuluvat yhteen,

sillä *logoksella* on rationaalinen sisältö, kun taas henki aineellisenä voimana auttaa ihmisiä ymmärtämään tämän rationaalisen sisällön. Hengen laskeutumisen jälkeen Jeesus ei ole enää vain Jeesus, vaan Jeesus Kristus, joka ymmärtää täydellisellä tavalla Jumalan rationaalisen suunnitelman eli prologissa kuvatun *logoksen*. Jeesuksen opetukset ovat stoalaisittain tulkittuna "ilmaistua puhetta" (*logos proforikos*), joka paljastaa taivaallisen Kristuksen "sisäisen ajatuksen" (*logos endiathetos*) (s. 111).

Jeesus toimii taivaallisen Kristuksen välikappaleensa ristiinnaulitsemiseen asti, jolloin hän "antoi henkensä (pois) (*paredöken*)" (19:30). Ylösnousemuksen jälkeen Jeesus on saanut takaisin hengen ja puhalttaa sen oppilaidensa päälle (20:19–23), ja Jeesuksen lupaama Puolustaja palaa oppilaiden luo, nyt pelkkänä henkenä.

Henki on puolestaan edellytys oikealle ymmärrykselle. Yksi kirjan keskeisistä väitteistä on, ettei kukaan pysty ymmärtämään Jeesuksen opetusta oikein, ennen kuin heillä on sama henki, jonka vallassa Jeesus oli. Johanneksen evankeliumissa kuvataan kuitenkin erilaisia suhtautumistapoja Jeesukseen, mikä tuo myös Engberg-Pedersenin tulkintaan vivahteita. Esimerkiksi Jeesukseen uskovilla juutalaisilla (Joh. 8:30) ei ollut henkeä, mutta he pystyivät havaitsemaan tämän hengen läsnäolon Jeesuksessa.

Johanneksen evankeliumin yksittäisten tekstijaksojen analyysit ovat yksityiskohtaisia ja tarjoavat kiinnostavia näkökulmia, mutta herättävät myös kysymyksiä. Esimerkiksi stoalaisuuteen perustuva tulkinta Jeesuksen "tunnusteista" (*sēmeia*) on huomionarvoinen. Stoalaisessa käsiteanalyysissä *sēmeion* on "ehto," joka ilmaisee väistämättömän päätelmän ("jos x, niin y") (s. 209–210). Tämä sopii hyvin Johanneksen evankeliumin käsitykseen Jeesuksen ihmeteoista. Kirjoittajan näkökulmasta niiden todistusar-

vo on ilmeinen. Toisaalta juuri tämä lähtökohta kiistetään evankeliumin kertomuksessa: juutalaiset eivät usko Jeesukseen näistä väistämättömistä merkeistä huolimatta.

Kiinnostavaa on, että Engberg-Pedersenin "filosofisessa" luennassa on tilaa myös maagisille elementeille. Kertomuksessa Lasaruksen kuolleista herättämisestä tutkijoita on askarruttanut kuvaus Jeesuksen tunnekuohusta (Joh. 11:33). Kirkko-raamatun valju käänнос "syvä liikutus valtasi hänet" kätkee taakseen kreikan verbin, jolla kuvataan hevosen korskumista tai pärsintää, minkä jälkeen objektina on "henki" (*pneuma*). Engberg-Pedersen tulkitsee kohdan kirjaimellisesti: "Jeesus veti sisäänsä henkeä." Näin Jeesus "taikurin" tavoin "aktivoi" sisällään olevan hengen ja on valmis herättämään Lasaruksen (s. 238). Selittämättä jää, miksi Jeesuksen tarvitsi "aktivoida" henki, jos se oli hänen sisällään kaiken aikaa.

Engberg-Pedersenin mukaan stoalainen, aineellisuutta korostava ajattelu sopii Johanneksen evankeliumin tulkintakehykseksi selvästi paremmin kuin platonilainen ajattelu. Hänen mukaansa varsinkaan Filonin platonistinen *logos*-teologia ei sovi yhteen Johanneksen evankeliumin kanssa, sillä siinä *logoksen* lihaksi tuleminen olisi mahdottomuus. Vastakkainasettelu perustuu nähdäkseeni yksipuoliseen kuvaan Filonin teologiasta. Mainitsematta jää *logoksen* läheinen yhteys Tooraan (Jumalan tahdon ilmoituksena) ja Moosekseen (edellä mainitun ilmoituksen välittäjänä). Juuri nämä piirteet tuovat Filonin *logos*-teologian lähelle Johanneksen evankeliumia. Engberg-Pedersen mainitsee Filonin platonilaisen ajatuksen ideoiden maailman jäljittelystä (s. 58), mutta ei mainitse tässä tai muussakaan yhteydessä Johanneksen evankeliumin kuvausta Pojasta Isän töiden jäljittelijänä (Joh. 5:19), jonka taustalla voisi olla samanlainen ajatus kuin Filonilla.

Engberg-Pedersen ei periaatteessa sulje pois muita tulkintanäkö-

kulmia Johanneksen evankeliumin ajatteluun, mutta käytännössä hän viittaa niihin erittäin harvoin. Erityisesti tämä pätee heprealaiseen Raamattuun, jonka hän mainitsee vain satunnaisesti (esim. s. 63–65). Yksi hänen tulkintansa herättämistä keskeisistä ongelmista kuitenkin ratkeaisi nähdäkseni tästä viitekehysesestä käsin. Engberg-Pedersen korostaa (mielestäni oikein), että Johanneksen evankeliumissa henki *lahjoitetaan* joillekin kertomushahmoille – myös Jeesukselle itselleen – eikä sitä ole muilla. Tämä eksklusiivinen näkemys ei sovi ongelmitta yhteen stoalaisen, inkluusivemmän käsityksen kanssa, jonka mukaan ihmisillä on ainakin jossain määrin henki ja siihen perustuva potentiaali ymmärtää logosta. Sen sijaan Johanneksen evankeliumin ajatus hengen lahjoittamisesta sopii hyvin heprealaisen Raamatun kuvauksiin Jumalan hengen vuodattamisesta aikojen lopulla. Tältä osin Engberg-Pedersenin monissa kohdissa kritisoima ajatus ”toteutuneesta eskatologiasta” Johanneksen evankeliumissa näyttäisi pitävän paikkansa. (Engberg-Pedersen kuvaa sivulla 274, kuinka stoalaisuudenkin mukaan henki voidaan ”puhaltaa ihmisten ruumiisiin”, mutta ei anna viitetä lähdetekstiin.)

Engberg-Pedersen pyrkii avaamaan Johanneksen evankeliumin tekstin filosofisesta näkökulmasta niin selkeästi ja viemään stoalaisväritteisen luennan niin pitkälle kuin vain on mahdollista. Tulkinta on kauttaaltaan huolellisesti ajateltu ja ilmaistu, ja tekstianalyysit nostavat esiin monia teräviä havaintoja siitä, miten Johanneksen evankeliumi toimii kertomuksena ja mihin tämä kertomus tähtää. Nämä havainnot ovat arvokkaita niillekin, jotka eivät kaikin osin yhdy Engberg-Pedersenin tulkintoihin.

ISMO DUNDERBERG
PROF.

JONATHAN GROSSMAN Abram to Abraham: A Literary Analysis of the Abraham Narrative. Das Alte Testament im Dialog 11. Bern: Peter Lang 2016. 569 s.

Jonathan Grossmanin *Abram to Abraham: A Literary Analysis of the Abraham Narrative* on kirjallisuustieteellinen analyysi Abrahamin tarinasta Genesiksessä. Grossman on aiemmin tutkinut kirjallisuustieteellisillä metodeilla muun muassa Ruutin ja Esterin kirjoja. Kirjallisuustieteellinen lähestymistapa tarkoittaa Grossmanille sitä, että hän keskittyy Vanhan testamentin kertomuksen viimeiseen muotoon ja olettaa, että viimeinen tai viimeiset redaktorit ovat luoneet tarinasta loogisen ja ymmärrettävän kokonaisuuden. Kirjan johdannossa hän käy keskustelua historiallisen tutkimuksen kanssa ja hahmottaa analyysinsä suhdetta siihen. Grossman sijoittaa Abraham-tarinat löyhään historialliseen kontekstiin, mutta pääpaino on kirjallisessa analyysissä. Itse hän puhuu näkökulmastaan synkronisena vastakohtana diakroniselle. Vaikka analyysissään hän esittelee myös historiallisen tutkimuksen selitysmallleja, näyttää siltä, että historiallisen tutkimuksen tarjoamalla tiedolla on Grossmanin analyysille merkitystä lähinnä silloin, kun Abraham-tarinan juonen ymmärtäminen vaatii sitä. Grossman ei eritele kirjallisuustieteellisiä teorioita tai viitekehyksiä, joita hän soveltaisi analyysissään; kirjallisuustieteellisyys on hänelle enemmän lähestymistapa kuin tarkkarajainen metodi.

Grossmanin monografiasta nousee esiin kaksi laajempaa teemaa, joiden varaan teos rakentuu. Ensimmäinen teema on paralleelisuus. Valtaosa Grossmanin kirjallisuustieteellisestä analyysistä on tarinan kiastisen rakenteen analyysiä. Abrahamin tarinan kiastisuus on yleinen huomio tutkijoiden keskuudessa,

mutta Grossmanille kiastisuus merkitsee tarinan kahden puolikkaan lähes täydellistä vastaavuutta. Grossmanin mukaan tarinan keskiössä on episodi, jossa Jumala tekee ympärileikkauksen liiton Abramin kanssa ja Abram saa uuden nimen Abraham ja Sarai uuden nimen Saara (Gen. 17:1–27). Tämän kohtausten ympärille rakentuu tarina, jonka molemmissa puolikkaissa on seitsemän episodista, jotka vastaavat toisiaan. Monet kohtauksista muistuttavatkin toisiaan, ja niiden paralleelisuuden ovat huomanneet muutkin tutkijat. Esimerkiksi Abram ja Sarai Egyptissä (Gen. 12:10–20) muistuttaa hyvin paljon kohtausta Abraham ja Saara Gerarissa (Gen. 20:1–18). Kaikki Grossmanin esittämät kiastisen rakenteen vastaavuudet eivät kuitenkaan muodosta yhtä uskottavia vastinpareja. Paralleelisuutta on vaikea nähdä esimerkiksi Abramin vaelluksen (Gen. 12:1–5) ja Abrahamin ja Abimelekin liiton välillä (Gen. 21:22–34). Grossmanin mukaan tarinan alussa Abram ensin vaelttaa sen maan halki, jonka Jumala lupaa hänelle antaa, ja tarinan loppupuolella tehdessään Abimelekin kanssa liiton Abraham saa tämän maan omistukseensa. Molempien episodien loppuksi Abraham huutaa avukseen Herran nimeä (Gen. 12:8; 21:33). Vaikka tällaisen kirjallisen tulkinnan voisi tarinasta perustellusti tehdä, se ei silti mielestäni todista kohtausten vastaavuudesta osana kiastista rakennetta.

Toinen teoksen laajempi teema on nationalismin ja moraalien suhde Abrahamin tarinassa. Grossmanin tavoite ei ole osoittaa tutkimuksellaan ainoastaan Abraham-tarinan rakenteeksi kiastiseksi rakenteeksi, jonka keskiössä on ympärileikkauksen liitto, vaan myös tuoda esiin, että kiastisen rakenteen vastinpareilla on erilainen mutta toisiaan täydentävä tehtävä. Kertomuksen ensimmäisen puolikkaan kohtaukset ovat nationalistisesti motivoituja, kun taas näiden peilikuvakohtauksilla on moraalinen sisältö. Grossmanin mukaan peilikuv-